

ТЕМПЕРАМЕНТ НА УЧИТЕЛЯ И НАЧИН НА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ВЛАСТ

Иван П. Иванов – ВПИ "К. Преславски"

Властта на учителя е фундаментално понятие, отразяващо главното в педагогическото взаимодействие. Тя е тясно свързана с управлението, контрола, вземането на решения, изпълнението, подчинението – специфични разновидности на човешките отношения, при което едната страна определя победенето на другата.

Един от най-универсалните подходи при класифицирането на формите на осъществяване на властта и в случая възрожденел на авторската концепция е този на Дж. Френч и Б. Рейвън [FRENCH, J., B. RAVEN. The bases of Social Power. In: Group Dynamics. New York, 1968]:

НАГРАДНАТА ВЛАСТ е основана на наградите. Ученикът се подчинява, защото може да получи нещо приятно и необходимо. Нейн израз е конформността на подвластния.

ПРИНУЖДАВАЩАТА ВЛАСТ е основана на страх от насилие и санкция като следствие от неконформно поведение.

Отличително за **ЛЕГИТИМНАТА ВЛАСТ** е, че се изразява в нормативен натиск, упражняван върху учениците. Такава власт се основава на закона, на традицията или на някакво временно групово решение. Тя е формална, ролева, официална, безлична, деперсонализирана власт на учителя.

ЕКСПЕРТНАТА ВЛАСТ е власт на компетентността. Нейната основа е социалното признание на учителя като специалист (авторитет) в дадена конкретна област, т.е. признаването на знанията му за ценни.

РЕФЕРЕНТНАТА ВЛАСТ е власт на привлекателността. В основата ѝ е идентификацията на ученика с учителя, приемането му като еталон и източник на стандарти и убеждения.

При взаимодействието си с ученика учителят реализира синкретично всички разновидности властване, за да постигне по-значителен ефект. Това дава основание да се говори за **СИНКРЕТИЧНО ВЛАСТНО ВЪЗДЕЙСТВИЕ (СВВ)** като специфично, относително постоянно съчетание на видовете властване при един учител в условията на педагогическия процес.

Склонността към един или друг вид педагогическа власт се диагностицира със специално разработен от автора въпросник. Изследвани са 170 учители през 1990-91 г.

Очевидността на индивидуалните различия между хората отдавна е направила темперамента основен фактор за вътрешна детерминация на психичния живот и дейност. Затова и можем да формулираме основната си ХИПОТЕЗА: отношението темперамент-педагогическа власт е възлово и определящо особеностите на личния стил на властване на учителя.

Една от първите факторни теории за темперамента е тази на холандците Г.Хейманс (G.Heymans) и Е.Уирсма (E.Wiersma), допълнена и актуализирана от Р.Льо Сен (R.Le Senne) и сега извънредно популярна не само във Франция, но и в целия романски свят. На нейна основа е съставен от Гастон Бергер използваният в настоящето изследване въпросник. [SIEK, S. Wuy-gane metody badania osobowosci. W., 1983]

Основните диспозиции, които по различен начин се съчетават в В типа темперамент са:

1. Емоционалност (импресивност, емоционална изразеност, чувствена лабилност) Проява на разнообразни емоции и чувства, вариращи по насоченост - слаби и силни, моно- и поливалентни.

2. Активност - диспозиция за насочване на спонтанните желания към цел, свързана с преодоляване на някои трудности. Означават приложение на много енергия, сила на волята, преднамереност на психическата дейност, устременост, мобилизираност, организираност.

3. Отзвучаване - дименсия, основана на физиологичната структура на нервната система - бързо или бавно отзвучаване на реакциите, главно емоционални, към външните и вътрешни дразненция на организма.

Съществуват два вида отзвучаване: първично и вторично, които оформят съвсем отдалечени аналози на умствените и рационални типове на И.П.Павлов, както и на екстра-интравертност.

Видовете темперамент са следните (в скобите е дадена формулата за E/A/O): холерик (++n), флегматик (-+n), сангви-

ник (++б), пристрастен (++б), сантиментален (+-б), нервен (+-п), аморфен (--п), апатичен (--б).

Обобщените данни от изследването са:

ТИП ТЕМПЕРАМЕНТ	ФОРМУЛА			СРЕДНИ СТОИНОСТИ И % В СВВ НА:				
	Е	А	О	Наар.	Прин.	Лег.	Реф.	Експ
ХОЛЕРИК	+	+	п	0,787	0,635	0,491	0,670	0,866
%				22,82	18,41	14,24	19,43	25,11
ФЛЕГМАТИК	-	+	п	0,813	0,375	0,313	0,688	0,750
%				27,66	12,76	10,65	23,41	25,52
САНГВИНИК	-	+	б	0,825	0,425	0,525	0,675	0,950
%				24,26	12,50	15,44	19,85	27,94
ПРИСТРАСТЕН	+	+	б	0,725	0,425	0,400	0,550	0,850
%				24,58	14,41	13,56	18,64	28,81
САНТИМЕНТАЛЕН	+	-	б	0,850	0,450	0,675	0,600	0,775
%				25,37	13,43	20,15	17,91	23,13
НЕРВЕН	+	-	п	0,938	0,313	0,563	0,750	0,999
%				26,32	8,78	15,80	21,04	28,06
АМОРФЕН АПАТИЧЕН	-	-	п	няма регистрирани случаи в рамките на изследваната извадка				
	-	-	б					

Към тях можем да направим следния коментар:

1. Учителите с холеричен темперамент отдават приоритет на експертната и наградната власт, а на по-ниско ниво на принуждаваща и референтна. Значително занижени са стойностите на легитимната власт.

2. При учителите-флегматици структурата на властното взаимодействие е друга. Стабилизира се комбинацията наградна-експертна-референтна власт, а нивото на принуждаващата и особено на легитимната власт е едно от най-ниските изобщо.

3. Учителите-сангвинци се основават на комбинацията наградна-експертна власт и на малко по-ниско ниво на референтна власт. И при тях легитимната власт е с най-ниски показатели.

4. Същото можем да отбележим и за учителите с пристрастен темперамент, но разликите между нивата са много по-малко изразени. Освен това при тях относителният дял на експертната власт е най-висок от всички видове темперамент.

5. Учителите със сантиментален темперамент се основават на наградната власт и малко по-малко на експертната. При тях нивото на легитимната власт е най-високо.

6. Учителите с нервен темперамент имат много полярна структура на властното отношение. От една страна извънредно високи стойности и относителни дялове на наградната и експертна власт, от друга страна – извънредно ниски на принуждаващата.

7. Наградната власт варира в рамките на 0,213 в абсолютна стойност и от 22,82 до 27,66% в състава на СВВ. Тя е най-силно представена в СВВ на учителите с флегматичен и сантиментален характер, а най-слабо в СВВ на холериците.

8. Експертната власт е най-силно представена в СВВ на учителите с нервен и саневиничен характер, а най-слабо в СВВ на флегматиците и на учителите със сантиментален характер. Тя варира от 0,750 до 0,999, а в относителни стойности от 23,13 до 28,81% от СВВ, като като и в абсолютни, и в относителни стойности доминира над другите видове власти при всички видове темперамент, с изключение на посочените вече по-горе учители с флегматичен и сантиментален характер.

9. Референтната власт е също в очевидна връзка с темперамента на учителите. Тя е най-силно представена при СВВ на учителите с нервен и флегматичен темперамент, а най-слабо в СВВ на учителите с пристрастен и сантиментален.

Референтната власт варира в границите на 0,55–0,75 (17,91 – 23,41%).

10. Принуждаващата власт варира в твърде широки рамки и като измерена стойност, и като относителна част в СВВ: 0,313–0,635 (8,78–18,41%). Особено пристрастени към нея са учителите с холеричен темперамент, а най-малко – нервните и флегматиците.

11. Легитимната власт варира също в много големи граници: 0,313–0,675 (10,65–20,15% от СВВ). Тя е най-силно представена в СВВ на учителите с нервен и сантиментален темперамент, а най-слабо в СВВ на флегматиците и пристрастените.

12. Изследването категорично показва, че темпераментът на учителя влияе на избора на една или друга властна стратегия. Особено неблагоприятно съчетание съществува в структурата на СВВ на учителите с нервен темперамент.